

Nesnáze družstevnictví.

V poslední době způsobilo jakýsi rozruch usnesení minulé vlády, aby odepsáno bylo přes 23 milionů korun státních peněz, které svého času byly poskytnuty jakožto zápůjčky různým družstvům. Těchto 23 milionů bylo tedy družstvům těm pod titulem státních subvencí darováno. Věc vykořistěna byla politicky, poněvadž se jednalo z valné většiny o družstva koalických politických stran, ale má také jiné stránky.

Především stránku finanční, poněvadž podpora ona plynula z prostředků veřejných a nutně tedy zatížila aneb zatíží náš státní rozpočet. V době, kdy heslo úspor jest ve všech ústech a také v ústech vlády, v době, kdy pro státní úředníky, jejichž životní míra v republice hluboce poklesla, byly dosud jen nesplněné sliby a poukazy na obtíže co do úhrady, a v době, kdy ministr financí se vším napětím musí zažehnavati příšeru schodku, jest to dojista věc s finančního hlediska dosti důležitá.

Ale jedná se ještě o něco jiného, a to zde bude především zajímati. Jest známo, že tato subvenční akce není jediná, která ve prospěch družstev byla podniknuta. Vedle ní a současně s ní provádí se ještě dalekosáhlá sanace družstev (ovšem nikoliv jen družstev, nýbrž i některých akciových bank) pomocí známého zvláštního fondu, ke kterému byly nuceny přispěti nejen všechny peněžní ústavy, nýbrž opět také stát padesáti miliony ročně. O této akci a její hospodářsko-morální povážlivosti bylo již svého času dost hovořeno a nebudiž dále s tohoto hlediska rozváděna.

Ale na základě toho všeho nutno pohříchu konstatovati jedno. Že naše družstevnictví nedovede své úkoly plniti vlastní silou, nýbrž potřebuje podpory státu, to jest, že všichni státní občané ze svých důchodů na družstva u nás musí připláceti.

A to jest to, co zavdává přitom podnět k uvažování o myšlence družstevní vůbec.

Myšlenka družstevní jest theoreticky dojista krásná a velikolepá. Spočívá na zásadě solidarity a svépomoci. Soubor kapitalisticky slabých subjektů hospodářských spojí se, proniknutí myšlenkou vzájemné pomoci a stejných zájmů, ke společnému hospodářskému podnikání, ať již k výrobě neb nákupu, neb prodeji, neb opatření strojů, bytů, potravin, úvěru.

Co vlastně znamená takové výrobní neb kooperativní společenstvo? Svůdné heslo, aby funkce dělníka, kapitalisty a podnikatele spojena byla v jediném kolektivním hospodářském subjektu. Aby tedy mzda, zisk kapitálový a důchod podnikatelský, kteréžto složky celkového důchodu při soukromém podnikání rozkládají se podle jednotlivých súčasněných činitelů výrobních — a dle kritiky socialismu rozkládání toto děje se společensky nespravedlivě — aby tyto složky sloučeny zůstaly naopak v jediném celkovém důchodu takového společenstva a tento důchod aby pak rozdělen byl spravedlivě všem podílníkům.

Není pochybnosti, že myšlenka tato na prvý pohled oslňuje a že zavedla mnohým ušlechtilým utopistům podnět k tomu, aby v družstevnictví spatřovali rozřešení celé veliké otázky sociální. Od anglického Owena až k francouzskému Gideovi a našemu Modráčkovi jest nepřehledná řada těch, kteří se oddávají této ilusi.

Proč ilusi? Poněvadž pohříchu praktický život tyto veliké naděje v myšlenku družstevní skládané dosud nepotvrdil.

Dějiny hospodářské a sociální nové doby nás poučují, že vždy v určitých dobách a zemích mocně vzplanul ruch svépomocného družstevního podnikání. Jednou to byla společenstva kooperativní, jindy spotřební, ještě jindy bytová a zase úvěrní. Tak již v první polovici devatenáctého věku v Anglii, později ve Francii, v Itálii, u nás v letech šedesátých a pak zase devadesátých a později.

S počátku, dokud myšlenka jest nová, zdá se, že družstevní hnutí ovládne všechny obory hospodářského podnikání a že bude úspěšně soutěžit neb dokonce zvítězí nad podnikáním soukromým. Jeví se zprvu pro družstevnictví veliký zájem, věc nalézá hojnost přívrženců, tvoří se nová a nová družstva pro různé hospodářské účely. Ale za nějaký čas zájem ten ocha- buje, nová družstva již nevznikají, ze starých členové vystupují, ona živoří, likvidují a se rozcházejí. Mnohá z nich dokonce

končí nezdarem, octnou se v úpadku a jich členové musí ručiti za závazky družstva svým vlastním jměním, a to, jak aspoň dříve bývalo, často i neobmezeně. A v takových dobách, jak aspoň dosavadní zkušenost učí, činí se pak nároky na stát, aby ze svých prostředků přispěl k sanaci družstev a aby je státními subvencemi zachránil před pádem. V takové době pro družstva kritické octli jsme se patrně i nyní.

Jest otázka, jaké jsou příčiny tohoto praktického neúspěchu podnikání družstevního, jež přece spočívá na tak pěkné zásadě v theorii?

Příčiny ty jsou různé. Ale především záležejí v povaze lidské samé. Družstevní podnikání předpokládá ke svému zdaru takového ideálního člověka, jaký vůbec v hospodářském světě sotva existuje. Ono předpokládá lidi naprosto poctivé, kteří nesledují svůj soukromý zájem, nýbrž především celkový prospěch všech družstevních účastníků, lidi, kteří jsou ochotni obětovati svůj skrovný kapitál i svou pracovní sílu jen pro účely družstva, a konečně i lidi, kteří také družstevnímu podnikání, o které jde, odborně rozumějí.

Tyto předpoklady jsou ve skutečném životě tak řídké, že s nimi málokdy lze počítati. Hlavním nepřítelem družstevních úspěchů jest sám lidský egoism, ale ten jest pohříchu každému více méně vrozen. Proto obyčejně záhy vyskytnou se v každém družstvu jednotlivci, kteří chtějí státi v čele, rozhodovati a pro sebe z družstva těžiti, ať již přímo nebo nepřímo. Družstvo, kterému se dobře daří, počne se uzavíratí proti přístupu nových členů, aby tito nemohli na zisku bráti podílu, ztrácí ráz svépomocný a nabývá povahy kapitalistické. Takových výdělkářských družstev jest celá řada.

Horší ještě jest, jsou-li postaveni v čelo družstva lidé postrádající odborné znalosti a praktické zkušenosti. Takové družstvo těžce se může udržeti, poněvadž musí podlehnouti v soutěžném boji se soukromými podniky, řízenými komerčně i technicky vyškolenými odborníky. Nejhuře ovšem pak jest, zmocní-li se vedení družstva lidé nepoctiví a lehkomyšní. Takové družstvo předem jest ztraceno.

To jsou ti vnitřní nepřátelé družstevního podnikání, kteří zaviňují, že ono v praxi naráží na takové obtíže a že tak často setkává se s nezdarem, takže jest nuceno dovolávati se státní pomoci.

Ale tím právě samo dokazuje svou malou schopnost životní. Neboť jen takový podnikatelský útvar jest existenčně oprávněný, který se opírá o svou vlastní sílu. Také družstevnictví jen tenkrát a jen potud má své plné oprávnění, pokud kotví ve svépomoci a pokud z vlastní síly prokáže svými výsledky, že jest s to obstáti vítězně v soutěži s podnikáním soukromým. Neprokáže-li to a musí-li se utíkat o pomoc státní, dává najevo, že postrádá vlastní síly existenční. Každá subvenční akce státní myšlenku družstevní do jisté míry kompromituje a každé družstvo, které jest nuceno bráti subvence, mělo by vlastně likvidovati. Státem podporované družstevnictví nemůže také býti považováno za hospodářský pokrok. Není pak úkolem hospodářské politiky uměle při životě držeti podniky, jež samy sebou nemohou obstáti, což platí ovšem nejen o podnicích družstevních, nýbrž o všech podnicích soukromých, tedy zejména i akciových. Nehledíc k tomu, že příčí se sociální spravedlnosti podporovati podniky ať družstevní, ať jiné z peněz veřejných, tedy z daní veškerého občanstva ostatního.

Zdá se, jak řečeno, že k takovému kritickému stadiu dospělo i družstevnictví u nás. Dojista nikoli všechno, ale značná jeho část. Nebylo by pak odůvodněno tento jeho neutěšený stav svalovati jen na všeobecné nepříznivé poměry hospodářské, na výrobní a úvěrní krizi, na deflaci, podnikatelskou stagnaci a kdo ví na co ještě. Byly a jsou u nás jistě vážné hospodářské nesnáze a poruchy. Ale vedle toho a snad ještě více příčin nezdaru družstevního a ovšem i jiného podnikání hledati nutno i v individuálním zavinění a nezdařených spekulacích. Proces Moravsko-slezské banky v Brně odhalil v tom směru zjevy přímo odstrašující. Nebudiž také zkoumáno, kolik peněz některá družstva i podniky, nalézající se v rukou politických stran, věnovala na účely politické a volební.

Mimo to však nutno uvážiti, že všeobecnými nepříznivými poměry trpělo u nás podnikání všechno a nikoliv jenom družstevnictví. A přece nenapadne jiným podnikatelům soukromým — zase s výjimkou několika padlých bank — žádati milionové podpory z pokladny státní, poněvadž dobře vědí, že takové hospodářství by nakonec musilo stát finančně ruinovati.

Nebudiž tím řečeno, že by dnešní nesnáze našeho družstevnictví byly krisí družstevní myšlenky samé. Tato zůstane vždy povznesena nad dočasné neúspěchy družstevního podni-

kání v určitých dobách a poměrech. Bylo by také nespravedlivě podceňovati to, co myšlenka ta vykonala pro hospodářské povznesení vrstev sociálně slabších v oboru výroby, spotřeby, úvěru i jinde. Ale s druhé strany třeba také střízlivě si uvědomiti obtíže, s kterými se v praxi setkává, a vady, které je často provázejí. Odstranění těchto vad, vzdání se ilusí, které družstevnictví splniti nemůže, a obmezení jeho na úkoly, kterým může dostáti, bude jemu jen k prospěchu.

Cyril Horáček.

Československo se opožďuje v soutěži o světový trh.

Náš úhrnný vývoz činí jen 57% předválečného vývozu z našeho dnešního území (ve směru do staré ciziny 90%, do nové ciziny 33%), kdežto světový obchod dosáhl 106%. Přírůstek v r. 1925 činí u nás jen 4%, ve světovém obchodu 12%.

Poukázal jsem již jednou v listopadovém sešitě „Obzoru Národohospodářského“ na to, že v r. 1924 se československý vývoz do bývalé ciziny zotavil asi na 80% předválečné výše, že však zůstal pod světovým průměrem. Vytýkalo se mi, že jsem dospěl k tomuto výpočtu na základě neobyčejně kolísavých podkladů, a ne v poslední řadě se mi namítalo, že pokles našeho zahraničního obchodu ve směru do dřívějšího celního tuzemska jest prý mnohem větší, a že úhrnný průměr vývozu do bývalé ciziny a do nové ciziny dohromady musí býti mnohem nižší než 80%. Proti poslední námitce se vlastně nemusím brániti. Neboť v listopadových výpočtech jsem se zabýval výslovně jen bývalou cizinou a nové celní ciziny jsem do výpočtu nepojal. Celá diskuse byla neobyčejně povzbudivá a byla podnětem, že jsem znovu sestoupil k nejhlubším základům československé obchodní statistiky, a nyní na základě materiálu, který pro rok 1925 buď jest již uzavřen — čemuž tak jest sice u nás, nikoliv však jinde — nebo jest po ruce jen ve zlomcích, snažil jsem se zjistiti vývoj našeho zahraničního obchodu jako celku, tedy se zřetelem na novou cizinu a až do roku 1925.